

בבא בתרא דף ג' עמ' ב' "דין הריסת בית כנסת" ומדרש על הורדוס

ערך: דוד זינגר

בית הספר חיים ישראלי

הריסת בית כנסת

בימי המשנה נהגו לבנות בתי כנסת זמניים, אחד מתאים לחורף ואחד לקיץ. לעיתים נהגו להרוס מבנה אחד כדי לבנות את השני.

גמרא:

אמר רב חסדא: לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי.

רב חסידא אומר:

” אסור לאדם להרוס את בית הכנסת לפני שבנה בית כנסת חדש.”

גמרא:

”איכא דאמרי: משום פשיעותא”

ואיכא דאמרי: משום צלויי.

2

הסיבות:

- 1) יש שאומרים בגלל פשיעה (פשיעותא)
שלא יהיה מצב שאדם יהרוס בית-כנסת , כדי לבנות חדש
ובסוף לא יבנה חדש.
- 2) יש שאומרים בגלל תפילה (צלויי)
שלא יהיה מקום להתפלל לאחר שיהרסו את בית הכנסת
ועד שיבנה בית הכנסת החדש.

שאלת הגמרא:

מאי בנייהו?

הסבר השאלה:

מה ההבדל בין 2 הסיבות?

תשובה הגמרא:

“איכא בנייהו, דאיכא (בי כנישתא אחריתי) דוכתא לצלויי”.

ההבדל הוא במקרה בו יש בית-כנסת אחר.
בגלל פשיעה- עדיין אסור להרוס את בית-הכנסת לפני שיבנה חדש.
בגלל תפילה- אין בעיה להרוס את בית-הכנסת, כי אפשר להתפלל בבית הכנסת
האחר עד שיבנה החדש.

3

מקרה:

“מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי קייטא בסיתווא, ובנו בי סיתווא בקייטא”.

הסבר המדרש:

בעירה של מרימר ומר זוטרא היו בונים בית כנסת לחורף ובית כנסת לקיץ.
מספרת הגמרא שהיו הורסים את בית הכנסת של הקיץ רק בחורף לאחר שבית
הכנסת של החורף עמד. ואילו, את בית הכנסת של החורף, היו הורסים בקיץ לאחר
שבית הכנסת של הקיץ עמד.

שאלות רבינא לרב אשי:

גמרא:

א"ל רבינא לרב אשי: גבו זוזי ומחתי, מאי?
אמר ליה: דילמא מיתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו. שריגי ליבני והדרי הודרי ומחתי כשורי, מאי?
א"ל: זמנין דמתרמי להו פדיון שבויים, מזבני ויהבי להו.
א"ה, אפי' בנו נמי! אמר ליה: דירתיה דאינשי לא מזבני.

שאלה:

רבינא שאל את רב אשי:

מה הדין במקרה שאספו את הכספים לבניית בית הכנסת החדש, האם ניתן להרוס את בית הכנסת הישן? שכן אין חשש לפשיעה (שלא יתנו אנשים תרומה לבניית בית הכנסת החדש).

4

תשובה:

אמר רב אשי:

אסור להרוס את בית הכנסת, מאחר ויכול להיות שיהיה מצב שיצטרכו כסף לפדיון שבויים ויקחו את הכסף מקופת בניית בית הכנסת החדש.

שאלה:

רבינא שאל שאלה נוספת את רב אשי:

מה הדין אם כבר קנו את הקרשים והחומרים לבניית בית הכנסת החדש, האם ניתן להרוס את הישן? שכן אין חשש שלא יהיה כסף לקניית החומרים לבניית בית הכנסת.

תשובה:

אמר רב אשי:

אסור להרוס את בית הכנסת. אם יהיה צורך לקיים מצוות פדיון שבויים, ימכרו את הקרשים והחומרים, כדי לשחרר את השבויים.

שאלה:

שאל רבינא את רב אשי:

אם כך נחשוש שימכרו את בית הכנסת, גם אחרי שהוא נבנה כדי לשחרר שבויים.

תשובה:

ענה רב אשי לרבינא:

אנשים לא מוכרים בתים מוכנים כדי לשחרר שבויים.

מסכמת הגמרא:

לא הורסים בית-כנסת לפני שבונים חדש בתנאי שאין סדק בקירות בית הכנסת, אם יש סדק, אפשר להרוס.

5

הגמרא מביאה דוגמה מבית הכנסת בעיר של רב אשי,

ולא אמרן אלא דלא חזי בה תיוהא, אבל חזי בה תיוהא - סתרי ובני; כי הא דרב אשי חזא בה תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא, סתריה ועייל לפורי' להתם, ולא אפקיה עד דמתקין ליה שפיכי.

בתקופת הקיץ רב אשי ראה בבית הכנסת סדקים.

הוא אמר שיהרסו את בית הכנסת לפני שיבנו חדש.

עבר רב אשי לגור בבית הכנסת שנהרס, כדי לזרז את האנשים שיסיימו לבנות את בית הכנסת החדש, לפני החורף (מפני שהוא עצמו יצטרך מחסה מפני הגשמים).

נשאר רב אשי לגור בבית הכנסת עד ששמו מרזבים בבית הכנסת החדש.

שאלה:

ובבא בן בוטא היכי אסביה ליה עצה להורדוס למיסתריה לבית המקדש?
והאמר רב חסדא: לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתא!

כיצד הציע בבא בן בוטא להורדוס להרוס את בית המקדש?
הרי נאמר קודם שאסור להרוס בית כנסת (שהוא מקדש קטן) לפני שבונים חדש.

תשובה:

אי בעית אימא: תיוהא חזא ביה;
איבעית אימא: מלכותא שאני, דלא הדרא ביה, דאמר שמואל: אי אמר מלכותא
עקרנא טורי, עקר טורי ולא הדר ביה.

6

אפשרות אחת: הוא ראה סדקים בבית המקדש.
אפשרות שנייה: למלכות מותר להרוס בית-כנסת לפני שבונים חדש, כי כשמלכות
מבטיחה לבנות חדש היא בונה.

כמו שאמר שמואל:

מלכות שאומרת שתעקור הרים היא תעקור הרים.
במילים אחרות: כשמלכות אומרת שהיא תעשה משהו, גם אם הוא מאוד קשה
היא תעשה אותו.

מלכות הורדוס

הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה, נתן עיניו באותה תינוקת. יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר: כל עבדא דמריד השתא מצלח, קם קטלינהו לכולהו מרותיה ושיירה לה היא ינוקתא. כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאיגרא ורמא קלא, אמרה: כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא - עבדא הוא, דלא אישתיירא מינייהו אלא ההיא ינוקתא, וההיא ינוקתא נפלה מאיגרא לארעא. טמנה שבע שנין בדובשא. איכא דאמרי: בא עליה, איכא דאמרי: לא בא עליה. דאמרי לה בא עליה, הא דטמנה - ליתוביה ליצריה; ודאמרי לה לא בא עליה, האי דטמנה - כי היכי דנאמרו: בת מלך נסב.

הורדוס היה עבד בבית חשמונאי, הוא רצה להתחתן עם אחת מבנות בית חשמונאי (אין אפשרות שעבד יתחתן עם בת מלכות).

יום אחד שמע הורדוס בת קול שאמרה: " כל עבד שמורד עכשיו, יצליח".
הלך הורדוס והרג את כל אדוניו מבית חשמונאי, חוץ מאותה ילדה שאהב.
כאשר ראתה אותה ילדה שהורדוס רוצה להתחתן איתה, היא עלתה לגג וצעקה: " כל מי שיגיד שהוא מבית חשמונאי, הוא עבד (מאחר ולא נשאר אף אחד מבית חשמונאי), ואותה ילדה נפלה מהגג ומתה.
מספרים שהורדוס לקח את גופת הילדה מרח אותה בדבש, וכך שמר את הגופה שבע שנים.

ישנן שתי דעות מדוע עשה זאת הורדוס:

- 1) בשביל לספק את היצר שלו.
- 2) בשביל להוכיח לאנשים שהוא התחתן עם בת מלך.

גמרא:

**אמר: מאן דריש (דברים י"ז) מקרב אחיך תשים עליך מלך?
רבנן, קם קטלינהו לכולהו רבנן, שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מניה_אהדר
ליה כלילא דיילי, נקרינהו לעיניה.**

חשב הורדוס – מי הם אותם האנשים שבגללם אני לא יכול להיות מלך?
מי הם אותם האנשים שדרשו את הפסוק "מקרב אחיך תשים עליך מלך"? - רק מי
שהוא יהודי ולא עבד משוחרר יכול להיות מלך, הרי אלו חכמים (הרבנים).
החליט הורדוס להרוג את כל החכמים, חוץ מבבא בן בוטא שהשאיר אותו בחיים,
בשביל שיוכל לקבל ממנו עצות.

לקח הורדוס קוצים של קיפוד ועשה מהם כתר לבבא בן בוטא,
כששם הורדוס לבבא בן בוטא את כתר הקוצים, פגע בעיניים שלו והוא התעוור.

8

**גמרא: יומא חד אתא ויתיב קמיה, אמר: חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד!
יום אחד בא הורדוס לפני בבא בן בוטא והתיישב לידו, מבלי להגיד לו שזה הוא. כך
רצה הורדוס לבדוק האם הוא נאמן לו.**

**גמרא: אמר ליה: מאי אעביד ליה? א"ל: נלטייה מר! אמר ליה, [כתיב:] (קהלת
י') "גם במדעך מלך אל תקלל".**

אמר הורדוס: " תראה אדוני מה עושה לנו העבד הרע הזה (המלך הורדוס).
אמר לו (בבא בן בוטא): " מה אעשה לו?"
אמר הורדוס: " תקלל אותי"
אמר לו: "לא". כי כתוב בקהלת פרק י פס' כ, "גם במדעך (בסתר) מלך אל
תקלל".

גמרא:

אמר ליה: האי לאו מלך הוא!

**א"ל: וליהוי עשיר בעלמא, וכתיב: (קהלת י') "ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר", ו
לא יהא אלא נשיא, וכתיב: (שמות כ"ב) ונשיא בעמך לא תאור.**

אמר הורדוס: " זה מלך? הוא תפס את המלוכה לא לפי דיני תורה"
אמר לו: " גם אם לפי דיני תורה הוא לא נחשב למלך, הורדוס הוא איש עשיר,
וכתוב בהמשך הפסוק בקהלת "ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר".
גם אם הוא לא היה עשיר, לא הייתי מקלל אותו, שכן הוא נשיא על ישראל וכתוב
בספר שמות "ונשיא בעמך לא תאור (תקלל)".

גמרא:

א"ל: בעושה מעשה עמך, והאי לאו עושה מעשה עמך!

**א"ל: מסתפינא מיניה. א"ל: ליכא איניש דאזיל דלימא ליה, דאנא ואת יתיבנא.
א"ל, כתיב: (קהלת י') "כי עוף השמים יוליד את הקול ובעל כנפים יגיד דבר"
א"ל: אנא הוא, אי הואי ידענא דזהרי רבנן כולי האי לא הוה קטילנא להו,
השתא מאי תקנתיה דההוא גברא?**

אמר הורדוס: " דינים אלו נאמרו באנשים כשרים, אבל הורדוס הוא כשר".
אמר בבא בן בוטא: " אתה צודק, אבל אני מפחד מהמלך".
אמר הורדוס: " ממה אתה מפחד? רק אני ואתה כאן, מי יגיד למלך שקללת אותו?"
אמר לו: כתוב בקהלת " כי עוף השמים יוליד את הקול ובעל כנפים יגיד דבר" -
סודות מתגלים.
אמר הורדוס: " אני הוא הורדוס, ואם הייתי יודע עד כמה זהירים חכמים לא
הייתי הורג אותם. עכשיו מה אני יכול לעשות, כדי לתקן את המעשה הרע שעשיתי?"

גמרא:

א"ל: הוא כבה אורו של עולם, דכתיב: (משלי ו') "כי נר מצוה ותורה אור",
ילך ויעסוק באורו של עולם, דכתיב: (ישעיהו ב') "ונהרו אליו כל הגוים".

לפי שיטה אחת:

אמר לו: "מי שכיבה את אורו של עולם (התורה נמשלה לאור שכתוב "כי נר מצווה ותורה אור") - אתה הורדוס כיבית את אור התורה כשהרגת את החכמים שעוסקים בתורה. לך ותגדיל את אורו של עולם את בית המקדש שעליו נאמר שהוא אורו של עולם" ("ונהרו אליו כל הגוים", נהרו = אור (ישעיהו פרק ב, ב))

איכא דאמרי, הכי א"ל: הוא סימא עינו של עולם, דכתיב: (במדבר ט"ו) והיה אם מעיני העדה, ילך ויתעסק בעינו של עולם, דכתיב: + יחזקאל כ"ד + הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם.

לפי שיטה שנייה:

אמר לו: "מי שפגע בחכמים שהם העיניים של העולם, כפי שראינו בספר במדבר פרק טו שכתוב "ואם מעיני (מחכמי) העדה", ילך ויתעסק בעיניים של העולם שזה בית המקדש שכתוב בספר יחזקאל פרק כד "הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם".

גמרא:

א"ל: מסתפינא ממלכותא, א"ל: שדר שליחא, וליזיל שתא וליעכב שתא ולהדר שתא, אדהכי והכי סתריית ובניית [ליה].
אמר הורדוס: "אני מפחד ממלכות רומא שלא יתנו לי לבנות את בית המקדש".
אמר בבא בן בוטא "שלח שליח שיבקש בשמך רשות מהמלך לבנות את בית המקדש. הוא ילך שנה, יחכה שנה ברומא עד שהמלך יפגוש אותו והדרך חזרה תיקח לו עוד שנה. בינתיים, תתחיל להרוס את בית המקדש ולבנות אותו".

וכך עשה...

גמרא:

עבד הכי. שלחו ליה: אם לא סתרתה אל תסתור, ואם סתרתה אל תבני, ואם סתרתה ובנית, עבדי בישא בתר דעבדין מתמלכין, אם זיינך עלך ספרך כאן, לא רכא ולא בר רכא, הורדוס [עבדא] קלניא מתעביד.

כשחזר השליח מרומא, הוא אמר להורדוס את תשובת מלך רומא:

" אם לא הרסת עדיין את בית המקדש- אל תהרוס

ואם הרסת – אל תבנה

ואם כבר הרסת ובנית - לא עשית טוב, שכן רק רשעים עושים ואחר-כך מתייעצים.

ואם אתה חושב שיש לך כוח, כי יש לך צבא, יש אצלנו את מגילת היוחסין שלך (עץ

המשפחה) ובה כתוב שאתה עבד ולא ממשפחת המלוכה".

ובארמית: לא רכא ולא בר רכא (אתה לא מלך ולא בן מלך).

גמרא:

מאי רכא? מלכותא, דכתיב: (שמואל ב' ג') " אנכי היום רך ומשוח מלך".

ואי בעית אימא, מהכא: (בראשית מ"א) " ויקראו לפניו אברך".

שאלה:

מאיפה אנחנו לומדים שפירוש המילה רכא הוא מלך?

תשובה:

לימוד א:

שכתוב " אנוכי היום רך ומשוח מלך" (שמואל ב' ג, לט)

מי שמשוח מלך הוא רך.

לימוד ב:

שכתוב אצל יוסף אחרי שקבל את תפקיד משנה למלך קראו לו אברך (רך),

" ויקראו לפניו אברך" (בראשית מא, מג)

גמרא:

אמרי: מי שלא ראה בנין הורדוס, לא ראה בנין נאה [מימיו]. במאי בנייה? אמר רבה: באבני שישא ומרמרא. איכא דאמרי: באבני כוחלא, שישא ומרמרא. אפיק שפה ועייל שפה, כי היכי דנקביל סידא. סבר למשעייה בדהבא, אמרו ליה רבנן: שבקיה, דהכי שפיר טפי, דמיחזי כי אידוותא דימא.

ומספרים:

"מי שלא ראה בנין הורדוס, לא ראה בנין נאה מימיו".

שאלה:

ממה בנה הורדוס את בית המקדש?

תשובה:

רבה אומר: "מאבני שיש לבן וירוק".

יש אומרים: "מאבני שיש כחול, לבן וירוק".

ומספרים:

הורדוס היה דואג להכין בצורה מיוחדת בכל אבן מקום לסיד לפני שהשתמש באבן לבנייה.

גמרא:

ובבא בר בוטא היכי עבד הכי? והאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא ר' יהושע בן לוי: מפני מה נענש דניאל? מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר, שנאמר: (דניאל ד') "להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטאיך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך וגו'",
וכתיב: (דניאל ד') "כולא מטא על נבוכדנצר מלכא";
וכתיב: ולקצת ירחין תרי עשר וגו'!

כיצד בבא בר בוטא הסכים ליעץ להורדוס?

הסבר:

אמר רב יהודה

אמר רב

ויש שאומרים שאמר זאת רבי יהושע בן לוי:

דניאל הנביא נענש כי ייעץ למלך נבוכדנאצר. לאחר שניבא לו דברים קשים, יעץ לו דניאל שיעשה תשובה למעשיו הרעים על ידי נתינת צדקה לעניים. (דניאל ד, כב) אכן רואים שעצתו של דניאל עזרה לנבוכדנאצר: בתחילת פרק כה כתוב שבאו על נבוכדנאצר העונשים מיד, ובפרק כו מוזכר שהעונשים התחילו רק אחרי 12 חודש. הסיבה לכך שהם נדחו בשנה הייתה שנבוכדנאצר שמע בעצתו של הנביא דניאל.

13

גמרא:

”איבעית אימא: שאני עבדא, דאיחייב במצות. ואיבעית אימא: שאני בית המקדש, דאי לא מלכות לא מתבני.”

תשובה:

יש מספר הבדלים בין עצתו של דניאל לנבוכנאצר להצעתו של בבא בר בוטא להורדוס.

א. הורדוס היה עבד ומחויב במצוות ולכן צריך לעזור לו לחזור בתשובה. נבוכדנאצר היה גוי.

ב. בבא בר טורא יעץ להורדוס, כי היה חשוב לו שבית המקדש יבנה. אם המלכות לא תבנה את בית המקדש, מי יבנה אותו?

גמרא:

ודניאל מנלן דאיענש? אילימא משום דכתיב: (אסתר ד') ותקרא אסתר להתך, ואמר רב: התך - זה דניאל, הניחא למ"ד: שחתכוהו מגדולתו, אלא למ"ד: שכל דברי מלכות נחתכין על פיו, מאי איכא למימר? דשדוהו לגובא דארייותא.

שאלה:

מאיפה אנחנו יודעים שדניאל הנביא נענש?

תשובה:

יש שאומרים:

שכתוב במגילת אסתר " ותקרא אסתר להתך" (ד,ה).
רב אומר שדניאל הוא התך, והתך היה עבד.

שאלה:

14

הפירוש של רב שהעונש של דניאל היה שהפך לעבד מסתדר עם הפירוש שאומר שהתך נקרא כך משום שחתכו אותו מגדלותו והפך לעבד.

אך יש פירוש נוסף לפיו התך נקרא כך, כי כל דברי המלוכה נחתכו אצלו (הוא קיבל את ההחלטות החשובות במלוכה), איזה עונש היה לדניאל?

תשובה:

העונש של דניאל היה שהכניסו אותו לכלוב האריות.